

Posudek na disertační práci Mgr. Petra Šimáka *Specifika ruské fenomenologie a její význam pro interpretaci literárního textu* (Praha 2016, 257 stran)

Při posuzování předložené práce vycházíme z autorem definovaných cílů práce. Práce chce „... upozornit, jak scientistní přístup k literárnímu textu neumožňuje interpretovat konkrétní literární text ve smyslu, který má pro lidskou existenci.“ a současně představit metodu fenomenologické filosofie a ukázat „...její potenciál pro interpretaci.“ (s. 5). Ukázání na specifika ruské fenomenologie (v aplikační části práce vlastně nevyužívaná) v souvislosti s fenomenologií německou, francouzskou, českou i polskou je pro autora cestou k tomu, aby předložil „...vlastní vymezení fenomenologické interpretace a komparací s tradičními (sic! J. D.) výkladovými schématy...“ a poukázal „...na její přínos k obecné rozpravě o smyslu literárního díla.“ (tamtéž).

Samo porovnání cílů s textem práce ukazuje, že ruské fenomenologii je věnován přibližně stejný prostor jako (strany 100 až 175) jako evropské fenomenologii (strany 23-99), nedá se tedy říci, že by ruské téma převažovalo. Fenomenologické interpretaci jsou věnovány strany 180-199, pokud ukázat přínos takto pojaté interpretace je pak možno nalézt na stranách 200-230. Ryze kvantitativně vzato je tedy podle mého názoru poněkud naddimenzována část, která není cílem práce odvoditelným z jejího názvu.

K pasážím sledujícím vývojové tendence fenomenologické školy se již vyjadřovat nehodlám, zachytil je minulý posudek. Soustředím se tentokrát na podstatnější část práce Mgr. Šimáka, tedy na teoreticky pojatou kapitolu *Fenomenologická interpretace* (s. 180 a další) a praktické využití postulátů z této kapitoly v následujících interpretacích konkrétních děl. Autor práce již na s. 180 konstatuje, že teoretikové zpravidla zůstali na prahu praktického využití teoreticky rozpracované metody, nezbyvá mu tedy nic jiného, než postupovat samostatně. To je ostatně imanentní jím zvolené metodě spočívající ve čtenářově bezprostředním „obcování“ s textem. Již tam ale nacházíme jistý rozpor; je-li „Rozumění je v nejobecnější rovině provázáno se způsobem pobývání ve světě.“ (s. 180), pak je otázkou, nakolik je pobývání ve světě propojeno s široce pojímanou kulturou či spíše kulturami, do kterých je člověk vřazen či se aktivně vřazuje a které z jeho pobývání ve světě nelze vyloučit, neboť je jimi ono pobývání ve světě (podle našeho názoru významně) ovlivňováno. V úvodu kapitoly, tam, kde Mgr. Šimák pracuje s Patočkovými, Grondinovými či Koubovými texty, je evidentní, že tuto skutečnost vnímá. Tam, kde začíná jeho vlastní přístup, začíná rovněž rozporuplnost Šimákova výkladu založeného na pojmech *předmětnost* a *situovanost*. Pojmy samotné odvozuje od přídavných jmen *předmětný* a *situovaný*, pojem *předmětnost* však určuje ve vztahu k *předmětu* a spoléhá na analogii : „...předmětnost je cosi, co má „vlastnost předmětu“, ale nejedná se o předmět samotný; význam situovanosti je kongruentní tomuto výkladu.“ (s. 181). Oběma klíčovými pojmy je pak věnována bližší pozornost. Problém (ostatně oslovený již v minulém posudku) vidím v tvrzení, že „Každá předmětnost, která ve světě textu vystupuje, je situovaností fokalizovaná tak, že některé její vlastnosti jsou nahlíženy přímo, jiné jsou ponechány v modu potenciality. Tento fakt musí být v konkrétním aktu interpretace pojmenován a vysvětlen, neboť tato skutečnost má vliv na celé významové ovzduší textu.“, aniž by ovšem vysvětlil, které z předmětností a z jakého důvodu budou v konkrétním aktu interpretace situovaností fokalizovány, ať již přímo či nepřímou, které a proč jsou či nejsou z modu potenciality vyzdvíženy/realizovány a které naopak zůstávají nerealizovanými. Je pak také otázkou, nakolik je modus potenciality autorem interpretovaného textu (tedy literárního díla) zamýšlen či nezamýšlen, stejně jako to, zda *pojmenování* a *vysvětlení* ovlivňuje celé významové ovzduší textu samého, anebo spíše jeho čtenářem aktualizovanou (slovy autora práce tedy situovanou) podobu textu při jeho konkrétní interpretaci. Pro konkretizaci: v satirickém díle autor záměrně ukládá do textu jeho potenciální chápání právě jako satirického, postulujícího tedy opak toho, co je prvoplánově

sdělováno, leč čtenář může autora z nejrůznějších důvodů (historických, kulturních, ...) nepochopit. Jasně mi pak není ani to, jak vlastně dochází k *ustalování situovanosti* (s. 182) – to, že *předmětnostem* při interpretaci čtenář přisuzuje jistou *situovanost* je tedy buď dáno kontextem, který ovšem musí umět čtenář na základě něčeho „číst“, anebo textem samým, což je ovšem zdaleka ne vždy vlastností textu a priori, ale důsledkem toho, jak text konstituoval autor, jinak by to bylo buď záležitostí zkušenosti či záměru čtenáře, případně pak jen jeho libovůli. *Významové dění textu*, o kterém Mgr. Šimák hovoří, podle něj předmětnosti ve světě textu objektivuje, nikoli tedy situuje – podstata toho, co vytváří *situovanost*, zůstává tedy do jisté míry skryta, a to zvláště proto, že předmětnost je prohlášena za ryze intencionální předmět (s. 183). Ontologie ryze intencionálních předmětů autorem vysvětlena není. Je-li však *předmětnost* čistou *intencionalitou* (s. 183), pak je opětovně otázkou, která z intencionalit – autorova či čtenářova – se stává při interpretaci dané předmětnosti určující a rovněž z jakého důvodu a čím je daná konkrétní intencionalita při konkrétní interpretaci konkrétního literárního díla dána. Konstituující a zprostředkující role konkrétního jazyka a na něm založeného textu jako by zůstávala nepovšimnuta. Možná by se tím začalo dospívat i k tomu, jak je tedy měněna podstata předmětu (nikoli *předmětnosti*) – nejsem si totiž jist, zda dochází k přeměně podstaty předmětu samého, jak tvrdí autor ve své práci (s. 183), anebo spíše na něm založené předmětnosti ústící v potenciální jinakost (vyvázání z každodenní utilitárnosti) jeho významu (tedy zřejmě *situovanosti*). Tady už se začínáme točit v kruhu nejasně vymezených pojmů, nepřesností i mezer v argumentaci. Jistě, jde o mimořádně složité jevy související s faktory mj. kulturologickými, psychologickými, lingvistickými, sémiotickými i filozofickými. Přesto, anebo právě proto, že diskuse při obhajobě první varianty textu disertační práce se výrazně týkala právě těchto jevů, bych v těchto pasážích očekával vyšší míru přesnosti v definování pojmů i samotného procesu, kdy se z předmětu utilitární povahy (v běžném životě) stává předmětnost vložená pomocí jazyka do textu (v literárním díle) a jak z tohoto textu tatáž konkrétní předmětnost dochází (či nedochází) k situovanosti v konkrétní čtenářské fenomenologicky pojaté interpretaci. Problematické je rovněž z mého pohledu to, jak Mgr. Šimák doporučuje nahlížet interpretaci jako anticipaci smyslu (s. 184). Jeho tvrzení, že „Fenomenologická interpretace je ... motivována hledáním smyslu věci ve světě.“ (tamtéž) zřejmě předpokládá, že věci mají jakýsi smysl ve světě bez člověka a bez jazyka; anebo je snad svět pojímán jen jako svět literárního díla (tamtéž) v antropologizovaném světě?

Podobně by bylo zřejmě možné postupovat i dále, odstavec po odstavci, a to jak v teoretizujících pasážích, tak rovněž v té části práce, která je věnována interpretaci konkrétních textů. Našel bych desítky z mého pohledu problematických tvrzení. Nemyslím však, že by to mělo valný smysl, jen bychom zabředli do dalších a dalších detailů.

Možná symptomatickým se jeví odlišování fenomenologické interpretace literárního díla od autorem práce odmítaného přístupu literární vědy (zjevně celé a bez výjimek) na příkladu romantismu (s. 185). Zatímco jeho pojmání interpretace směřuje k jednomu konkrétnímu dílu a k perspektivě jediného interpretujícího subjektu, porovnává tento jím doporučovaný postup se systematizujícím, shrnujícím, abstrahujícím, generalizujícím postupem určujícím pojem, porovnává tedy do značné míry pověstná jablka a hrušky. Celá polemika s „tradiční literární vědou“, kterou Mgr. Šimák v práci a zřejmě ještě více ve svém vědomí vede, je možná jen jisté nedorozumění spočívající v tom, že konkrétní, individualizovaný, v jedinečném aktu interpretace realizovaný proces je porovnáván s čímsi zcela jiným. Kdybych porovnával svoje chuťové zážitky z pojídání konkrétní porce svíčkové na smetaně (a snažil se najít zákonitosti vzniku mých pocitů), možná bych také za přílišnou obecnost a odtažitost od mého zaujetí konkrétním odsoudil ty, kdo se snaží v obecnější rovině pojednat svíčkovou na smetaně (obecně, nikoli konkrétní porci) ve světle zásad správné výživy v odborné publikaci určené daleko širšímu počtu příjemců.

To, co mi v druhé variantě práce chybí, je fakt, že fenomenologický přístup není i nadále porovnán s jinými možnými přístupy, které by byly alespoň zčásti ozřejměny. Fascinace jednou jedinou cestou tak do jisté míry vylučuje cesty jiné, které však nebyly testovány (viz např. tvrzení, že „...fenomenologická interpretace se bude bránit tomu, aby interpret svévolně vnášel do světa textu něco, co se v něm nenachází.“ – s. 188; a priori se tak vlastně předpokládá, že jiné přístupy k interpretaci tak činí a vnášejí do světa textu nenacházející se v něm situovanosti/smysl).

Přes všechny výhrady, které jsem vyslovil výše, **práci doporučuji k obhajobě**. Vedou mne k tomu následující důvody:

1. Už jen širě použité literatury svědčí o zájmu Mgr. Šimáka i o jeho až úporné snaze seznámit se s primárními texty, jimiž není snadné se „pročíst“. Jeho práce v tomto ohledu rozhodně předčí některé jiné práce, se kterými jsem se setkal a které byly úspěšně obhájeny.
2. Mgr. Šimák se pokouší o vlastní cestu v hledání toho, jak by jím doporučená interpretace literárních děl mohla či měla být založena, nespokojuje se jen s citováním či parafrázováním, ale snaží se o vlastní přístup. Hledání nového je v oblasti humanitních věd velmi obtížné a zdaleka ne vždy se podaří najít cestu, která se ukáže „správnou“ – jsem přesvědčen, že pověstných slepých uliček je daleko více.
3. Mgr. Šimák se pokusil nezastavit se u teoretizujících pasáží, ale aplikoval svůj postup při interpretaci konkrétních děl. Fakt, že – zdůrazňuji: podle mého názoru – daná aplikace spíše potvrzuje než vyvrací (asi nejen) moje připomínky k teoretickým východiskům Mgr. Šimáka, není důvodem pro to, abych vydal paušálně záporné stanovisko k celé jeho práci.
4. Přes všechn můj nesouhlas s mnoha tvrzeními Mgr. Šimáka uváděnými v posuzované práci zastávám názor, že pro akademické prostředí by měla platit svoboda mít vlastní názor a svoboda obhajovat jej v diskusi. Pro Mgr. Šimáka je diskuse sice zřejmě plodná spíše tehdy, když přiznává „pravdu“ jeho názoru, zatímco nesouhlas se svými názory si vysvětluje spíše jako nepřátelství (až již vůči jím preferované metodě či sobě samému). Posudek však není orientován na osobnostní vlastnosti Mgr. Šimáka, ale na jeho práci. (Jak je vidět, to, jak situuji předmětnosti jeho textu, je dáno intencí smysl tam nalézt spíše než intencí smysl tam nenalézat; situování jeho textu však vychází, jak je rovněž zřejmé, z východisek mimo předložený text, ba i mnou nalézáný smysl vyvěrá do značné míry či dokonce úplně odjinud než z daného textu.)
5. Ačkoli diskuse při první obhajobě působila dojmem, že Mgr. Šimák z ní nic nevezme v úvahu, musím konstatovat, že se na mnohé impulsy pokusil reagovat. Je to (snad) dobrým předpokladem pro to, aby i v budoucnu reagoval na podněty, které mu buď potvrdí správnost jeho předpokladů, anebo mu ukáží, že stojí za úvahu brát v potaz i jiné názory, konstruktivně se s nimi konfrontovat, uzнат jejich impulsy za hodny pozornosti a případně dokonce některé své názory upravit, anebo o daných impulsech alespoň přemýšlet, a to ne jen a priori odmítavě, tedy *uchopovat příležitosti, které se mu nabízejí* (viz s. 190).

V Brně dne 22. června 2016

doc. PhDr. Josef Dohnal, CSc.